

บทบรรณาธิการ

ฝ่าภาวะความไม่แน่นอน: การดำรงอยู่
ในห้วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย

Navigating through Uncertainties: Dwelling
in the Transition of the Thai Society

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

Pinkaew Laungaramsri

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Department of Sociology and Anthropology,

Faculty of Social Sciences,

Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200 Thailand

*Corresponding author E-mail: pinkaew.l@cmu.ac.th

บทบรรณาธิการ

ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ถือเป็นปมปัญหาสำคัญทางปรัชญาที่สะท้อนเงื่อนไขของภาวะความเป็นมนุษย์ อันได้แก่ การผิดพลาดได้ ชิดจำกัดในการรู้อดีตและอนาคต และการตัดสินใจและการกระทำการด้วยความบังเอิญของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่มีได้ตั้งใจในทางภววิทยา มนุษย์จึงมิได้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์หรือปราศจากข้อจำกัดในเชิงญาณทัศน์ ความไม่แน่นอนของความรู้ หรือข้อจำกัดของความสามารถในการรับรู้ ถูกถือให้เป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างโจทย์คำถาม เพื่อนำไปสู่แสวงหาความรู้ที่แน่นอน หรือหนทางในการกล่าวอ้างถึงความถูกต้องของความรู้ ตลอดประวัติศาสตร์ของปรัชญาตะวันตก การพยายามสร้างเครื่องมือทางปัญญาในการเข้าถึงความแน่นอนทางความรู้ดำเนินมาในแนวทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวทางนอกเหตุผล (non-rational) เช่น ศรัทธาและความเชื่อ ในการเอาชนะข้อจำกัดของความผิดพลาดในการไปสู่ความรู้ที่ถูกต้องของปรัชญาศาสนา หรือเหตุผลในระหว่างกลาง (in-between rationales) เช่น ความเชื่อใจ (trust) และสัญชาตญาณ (intuition) อันเป็นประสบการณ์เชิงอัตวิสัยที่ให้ความสำคัญต่อการให้ความหมายต่อเหตุผลหลายประเภท ผ่านการวิเคราะห์ภาษาของปรัชญาสายปรากฏการณ์นิยม (Schulz and Zinn 2023)

ความไม่แน่นอนนั้น อาจพิจารณาผ่านความแตกต่างระหว่างความไม่แน่นอนเชิงอัตวิสัย และความไม่แน่นอนเชิงภววิสัย (Wakeham 2015) ในเชิงอัตวิสัยนั้น ปัจเจกบุคคลมีประสบการณ์ต่อความไม่แน่นอนบนฐานความรู้ที่บุคคลมีต่อเรื่องหนึ่ง ๆ ประสบการณ์ต่อเรื่องราวบางอย่างอาจท้าทายความเชื่อที่บุคคลนั้น ๆ มี และนำมาซึ่งการตั้งข้อสงสัยต่อความเชื่อที่มีอยู่ ประสบการณ์เชิงปรากฏการณ์นิยมเกี่ยวกับความไม่แน่นอนนี้เป็นไปได้ทั้งในลักษณะของการรับรู้ (cognitive) และในแง่อารมณ์ความรู้สึก (emotional) ประสบการณ์เกี่ยวกับความไม่แน่นอน

ของบุคคลจึงมีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมของผู้คน ในขณะเดียวกัน บริบททางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมประสบการณ์เชิงการรับรู้และเชิงอารมณ์ของความไม่แน่นอนด้วยเช่นกัน (Wakeham 2015, 716) ในมิติของภววิสัยนั้น ความไม่แน่นอนไม่ได้มาจากการประสบการณ์ของผู้คน หากแต่มาจากโลกที่มนุษย์ดำรงอยู่ ที่มนุษย์มิได้มีความรู้เกี่ยวกับโลกดังกล่าวอย่างสมบูรณ์ ความไม่แน่นอนในมิติภววิสัย ยังมีนัยที่ต่างกันระหว่างญาณทัศน์และภววิทยา ความไม่แน่นอนในเชิงญาณทัศน์ หมายถึงสิ่งที่ยังมิใช่ความรู้ แต่สามารถลดความไม่แน่นอนที่ไม่อาจรู้ได้ลงด้วยการแสวงหาข้อมูลและความรู้เพิ่มเติม ในขณะที่ความไม่แน่นอนในเชิงภววิทยา หมายถึงสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้อันเนื่องมาจากความไม่สามารถที่จะรู้ได้เลย ซึ่งอาจเนื่องมาจากความซับซ้อนของปัญหาหรือสถานการณ์ หรืออุปสรรคโดยธรรมชาติของเวลาที่ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความรู้ในทางประวัติศาสตร์ได้

สังคมศาสตร์กับโนทัศน์ความไม่แน่นอน

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมศาสตร์กับโนทัศน์ความไม่แน่นอน อาจแบ่งได้เป็นสองลักษณะด้วยกัน ได้แก่ การพยายามแสวงหาชุดการอธิบายเกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้คนในสังคมเมื่อต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน และการดำรงอยู่ในความไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเข้าสู่สังคมทันสมัย กับการที่สังคมศาสตร์เองเผชิญกับความไม่แน่นอนจากชุดความรู้หรือแบบแผนทางความคิดต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโมเดลการพยากรณ์ความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ (Wakeham 2015, 716-7) ช่องว่างระหว่างการพยายามสร้างชุดความรู้เพื่ออธิบายและพยากรณ์ความไม่แน่นอน กับโลกแห่งความไม่แน่นอนภายนอก สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความไม่แน่นอน กับความกระวนกระวาย ที่ประกอบสร้างความเป็นสังคมทันสมัย และการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังที่นักสังคมวิทยา แอนโธนี

กิดเคนส์ เสนอว่า เราไม่ได้อยู่ในโลกแห่งความไม่แน่นอน หากแต่อยู่ในโลกแห่งความไม่แน่นอนที่ถูกผลิตสร้างขึ้น (Manufactured uncertainty) หรือที่เรียกว่าความเสี่ยง (Giddens 1999) เพราะในขณะที่ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในสังคมและในธรรมชาติเคยถูกพิจารณาว่าเป็นประดิลชฎกรรมที่อยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลโดยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทันสมัย ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นกลับดำเนินไปควบคู่กับความเสี่ยงชนิดใหม่ ในแง่นี้ สาเหตุของความไม่แน่นอน หรือความเสี่ยง จึงกลับกลายเป็นความรู้ที่ถูกใช้เพื่อควบคุมกำกับ หรือพยากรณ์ความไม่แน่นอนเสียเอง แทนที่ความรู้นั้นจะเป็นคำตอบสำหรับความไม่แน่นอน

ในบรรดาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความไม่แน่นอน เศรษฐศาสตร์นับว่าให้ความสำคัญในการสร้างมโนทัศน์และตัวแบบว่าด้วยความไม่แน่นอนมากที่สุดสาขาหนึ่ง ประวัติศาสตร์ของมโนทัศน์ความไม่แน่นอนในเศรษฐศาสตร์สะท้อนความพยายามในการ “ทำให้ความไม่แน่นอนเป็นสิ่งที่เชื่อถือ” (Quiggin 2009, 195) นักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญ เช่น จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) หรือ แฟรงก์ เอ็ม ไนท์ (Frank M. Knight) ต่างก็เพียรพยายามทำให้ “ปัญหาความไม่แน่นอน” เป็นสิ่งที่ถูกไขใจหยั่งได้ นักเศรษฐศาสตร์ทั้งสอง ต่างก็ตีพิมพ์งานคลาสสิกสำคัญที่สร้างตัวแบบว่าด้วยความไม่แน่นอนและความเสี่ยงขึ้นในปี 1921 ได้แก่ *Treatise on Probability* (Keynes 1921) และ *Risk, Uncertainty, and Profit* (Knight 1921) ตามลำดับ ทฤษฎีว่าด้วยความไม่แน่นอนของเคนส์นั้นวางอยู่บนแนวคิดแบบปฏิฐานนิยมเชิงเหตุผล (rationalist-positivism) ที่มองโลกในฐานะที่เป็นสิ่งน่าจะเป็นที่มีมาแต่เดิม (innately probabilistic) และโดยทั่วไปแล้วสามารถพยากรณ์ได้ก่อนประสบการณ์ (a priori) ในแง่นี้ ความไม่แน่นอนจึงเป็นภาวะชั่วคราวแม้ว่าจะสามารถดำเนินไปในระยะยาวก็ตาม อีกทั้งยังเป็นปรากฏการณ์ที่ก่อควนสิ่งที่ยังไม่ได้มีการเรียนรู้หรือศึกษา ในขณะที่สิ่งที่ถูกเรียนรู้และศึกษาแล้ว จะมีลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลมากกว่าและเชื่อถือได้มากกว่า อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์

ดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถบรรเทาได้ (Packard, Bylund, and Clark 2021) เคนส์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันเชิงตรรกะระหว่างข้อเสนอสองประการที่วางอยู่บนการประเมินความน่าจะเป็นเชิงอัตวิสัยเกี่ยวกับความแน่นอนในความเชื่อของบุคคล กับความถูกต้องแม่นยำของความเชื่อนั้น ๆ แม้ว่าข้อเสนอสองประการอาจสามารถสร้างความเชื่อมโยงกันผ่านความน่าจะเป็นในบางลักษณะได้ แต่ไม่อาจสร้างความสัมพันธ์ในเชิงตัวเลขในบางลักษณะได้ เคนส์เห็นว่าการไม่สามารถสร้างความเชื่อมโยงในบางลักษณะของข้อเสนอทั้งสองนี้ ได้สะท้อนความไม่แน่นอนเชิงรากฐานเกี่ยวกับโลกที่เราดำรงอยู่ (Wakeham 2015, 718)

สำหรับในทันทัน ในทางตรงกันข้าม มองความไม่แน่นอนผ่านแนวคิดอนิยัตินิยม (Indeterminism) หรือเจตน์จำนงเสรีของมนุษย์ในการเลือกตัดสินใจ ซึ่งโดยตัวของมันเองเป็นประสบการณ์ที่บรรจุไปด้วยความตึงเครียดและความย้อนแย้ง เช่น การให้คุณค่ากับการแลกเปลี่ยนในทุกสิ่ง ซึ่งบ่อนเซาะความสามารถในการรู้ของผลลัพธ์ที่ตามมา ความไม่แน่นอนในทัศนะของไนท์จึงไม่ได้เป็นเพียงความไม่น่าจะเป็นไปได้ (non-probabilistic) แต่เป็นสิ่งที่มีลักษณะเฉพาะ (idiosyncratic) ที่แตกต่างกันในสภาพการณ์เชิงอัตวิสัยของผู้กระทำแต่ละคน (Packard, Bylund, and Clark 2021) ไนท์ได้แยกระหว่างมโนทัศน์ว่าด้วยความเสี่ยงกับความไม่แน่นอน โดยเห็นว่าความเสี่ยงนั้นเป็นสิ่งที่คำนวณและวัดได้ และความเป็นไปได้ของผลลัพธ์นั้นเป็นสิ่งที่รู้ได้ ในขณะที่ความไม่แน่นอนหมายถึงสิ่งที่ไม่รู้ทั้งหลายที่ไม่สามารถที่จะถูกคำนวณและวัดเป็นตัวเลขได้ (Knight 1921) นักเศรษฐศาสตร์เช่น เคนส์กับไนท์ พิจารณาความไม่แน่นอนในฐานะที่เป็นคุณลักษณะเชิงภววิสัยของโลกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่ปราศจากเหตุผลของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์ในเวลาต่อมา ได้สร้างทฤษฎีในการอธิบายความไม่แน่นอนที่ต่างออกไป โดยหันมาให้ความสำคัญต่อความไม่แน่นอนในฐานะปรากฏการณ์เชิงอัตวิสัย เช่น ทฤษฎีอรรถประโยชน์ที่คาดหวัง (Expected utility theory) ที่เสนอว่า

ผู้คนนั้นประเมินผลลัพธ์จากอรรถประโยชน์ที่คาดหวัง และอรรถประโยชน์ที่คาดหวังดังกล่าวนั้นก็ขึ้นอยู่กับความผันแปรต่าง ๆ (von Neumann and Morgenstern 1944) อันเป็นทฤษฎีที่นำมาใช้อธิบายความเป็นเหตุเป็นผลในการตัดสินใจหลีกเลี่ยงความเสี่ยงของผู้คนภายใต้เงื่อนไขความไม่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ในยุคหลังต่างก็ยอมรับว่าการตัดสินใจของผู้คนภายใต้เงื่อนไขของความเสี่ยงและความไม่แน่นอนนั้น ไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถคาดการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลเสมอไป ทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในยุคหลัง เช่น ทฤษฎีโอกาส (Prospect theory) ได้นำเอามิติด้านจิตวิทยาเข้ามาอธิบายกระบวนการตัดสินใจของคน โดยแยกกระบวนการเลือกออกเป็นสองระยะ ได้แก่ การเรียบเรียง/ตีกรอบความคิด (editing/framing) กับการประเมิน (evaluation) ในระยะของการเรียบเรียง/ตีกรอบความคิด ผู้คนจะแปลงทางเลือกและผลลัพธ์ให้ง่ายต่อการตัดสินใจ ผ่านทางลัดของเครื่องมือทางความคิดต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ขั้นตอนของการประเมินผลนั้นง่ายขึ้น ในการประเมินหรือตัดสินใจนั้น ผู้คนมักใช้กฎเกณฑ์ทางจิตวิทยาในกระบวนการดังกล่าว เช่น การใช้จุดยืนของตนในการตัดสินใจเลือกระหว่างการได้หรือการเสีย การให้น้ำหนักกับความน่าจะเป็นที่ไม่สำคัญ หรือไม่ให้น้ำหนักกับความน่าจะเป็นที่สำคัญ ขึ้นอยู่กับความเสี่ยง และการหลีกเลี่ยงการเสียนั้นเป็นอย่างไร หัวใจในเรื่องนี้จึงได้แก่ การที่ภายใต้เงื่อนไขของความไม่แน่นอนนั้น พฤติกรรมของผู้คนไม่ได้เป็นไปตามตัวของผู้กระทำการที่มีเหตุผลเสมอไป หากแต่ความคิดของผู้คน อาจวางอยู่บนบริบทของความรู้สึกเชิงอัตวิสัยที่มีต่อความแน่นอนในสถานการณ์เชิงภาวะวิสัยของความไม่แน่นอน บ่อยครั้งที่กระบวนการดังกล่าวทำให้ผู้คนประเมินต้นทุนที่สูงเกินไป ในขณะที่ประเมินผลได้ที่ต่ำเกินไปต่อการตัดสินใจที่สุ่มเสี่ยงที่เกิดขึ้น ดังข้อเสนอของแดนเนียล คาร์เนแมน และอามอส ทเวอร์สกี (Daniel Kahneman and Amos Tversky) ที่เห็นว่าปัจเจกบุคคลนั้นประเมินการเสียและการได้ด้วยมุมมองที่ไม่สมมาตร (Kahneman and Tversky 1979)

โดยความรู้สึกต่อการเสียนั้น มักมีระดับที่มากกว่าความรู้สึกต่อการได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดอ้างอิงและสถานการณ์ของแต่ละบุคคล ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อจิตวิทยาในการคาดการณ์ความไม่แน่นอน ในเชิงอรรถวิสัยเป็นพัฒนาการสำคัญที่นำไปสู่เศรษฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมและการเงินเชิงพฤติกรรมในเวลาต่อมา (Wakeham 2015, 719)

จิตวิทยาความไม่แน่นอน

ความไม่แน่นอนเป็นที่ยาสำคัญของมโนทัศน์ว่าด้วยบุคลิกภาพ อารมณ์ และการรับรู้ ตลอดจนปัญหาในการตัดสินใจในทางจิตวิทยา ประวัติศาสตร์ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่เชื่อมโยงความไม่แน่นอนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแนวคิดว่าด้วยบุคลิกภาพอาจแบ่งได้เป็นสามแนวทาง สำคัญด้วยกัน (Smithson 2009) ได้แก่ แนวทางแรก ซึ่งเป็นแนวทางดั้งเดิมในทางจิตวิทยาที่มุ่งค้นหาคุณลักษณะของปัจเจกบุคคลที่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลง และให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถแสวงหาประสบการณ์และข้อมูลเปิดเผยและซื่อสัตย์ในการสื่อสาร อดกลั้นต่อความไม่แน่นอน แนวทางดังกล่าวมุ่งสร้างตัวแบบของจิตวิทยาของบุคคลที่แตกต่างกัน เช่นงานของ โรคิช (Rokeach 1960) ที่แยกบุคลิกภาพออกเป็นสองแบบ ได้แก่ ประเภท Genstalt ที่เป็นกลุ่มที่มีความต้องการจะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับประเภท Psychoanalytic ที่มีความต้องการจะปกป้องตนเองจากสิ่งคุกคามในโลกของความจริง ซึ่งโรคิชเห็นว่ากลุ่มบุคลิกภาพแบบ Genstalt นั้นมีความสามารถปรับตัวด้วยการอดกลั้นต่อความกำกวมและความไม่แน่นอนของบุคคล และดังนั้นจึงถูกถือว่าเป็นสัญญาณของบุคลิกภาพที่เป็นบวก มีความก้าวหน้ากว่า สามารถแก้ปัญหาได้มากกว่า ส่วนกลุ่มแบบ Psychoanalytic ที่ซึ่งความไม่สามารถอดกลั้นต่อความไม่แน่นอนได้นั้นถูกมองว่าเป็นบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม (Smithson 2009, 206) แนวคิดในการมองความไม่แน่นอนในฐานะปมปัญหาของบุคลิกภาพดังกล่าว วางอยู่บนฐานคิด

สำคัญว่า การขาดความอดทนในการปรับตัวต่อความไม่แน่นอนเป็นปัญหาในทางจิตวิทยา และความแตกต่างในการตอบสนองต่อความไม่แน่นอนของแต่ละบุคคลนั้น เป็นสิ่งที่วัดได้ และได้นำมาสู่การสร้างมาตรวัดระดับความไม่สามารถอดทนต่อความไม่แน่นอน เพื่อใช้วัดความแตกต่างของแต่ละบุคคล (Wakeham 2015, 719)

แนวทางที่สองนั้น เป็นแนวทางที่มุ่งเพิ่มความแน่นอน (Certainty maximizer) (Smithson 2009, 216) โดยให้ความสำคัญต่อผลกระทบของความไม่แน่นอน ความไม่สามารถพยากรณ์ได้ และความไม่สามารถควบคุมได้ที่มีต่ออารมณ์ ความรู้สึก การรับรู้ และความสามารถด้านจิตวิทยาของบุคคล งานศึกษาส่วนใหญ่ภายใต้แนวทางนี้มุ่งไปที่การเรียนรู้ การปรับตัว ที่มีสมมติฐานว่าความกระวนกระวาย เป็นผลมาจากความไม่แน่นอน และความไม่แน่นอนนั้น ก่อให้เกิดสัญญาณของความกระวนกระวายในเชิงกายภาพ นักจิตวิทยาบางคนถึงกับเสนอว่าความกระวนกระวาย (Anxiety) เป็นความรู้สึกที่เทียบได้กับความไม่แน่นอน แนวทางดังกล่าว นำมาสู่การสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการลดความไม่แน่นอน (Uncertainty reduction theory) (Berger and Calabrese 1975) ซึ่งเสนอว่า ผู้คนมีแนวโน้มที่จะมีการกระทำเพื่อที่จะลดความไม่แน่นอนลง ทั้งนี้ความสำเร็จในขั้นแรก ๆ ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มักขึ้นอยู่กับความสามารถในการลดระดับของความไม่แน่นอนลง ในผู้ที่ปฏิสัมพันธ์กัน งานภายใต้แนวทางที่มองความไม่แน่นอนเป็นลบ ดังกล่าว ยังปรากฏในจิตวิทยาสายการรับรู้และประสาทวิทยาที่เสนอว่าการมุ่งสู่ความแน่นอนของมนุษย์ ทำงานในระดับของจิตไร้สำนึก ในขณะที่ประสบการณ์เกี่ยวกับความไม่แน่นอน มักจะผลักดันให้ผู้คนมีพฤติกรรมและความเชื่อที่มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นปัญหา ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคคลนั้นมีความต้องการทั้งในระดับการรับรู้และอารมณ์ความรู้สึกต่อความแน่นอน อย่างไรก็ตาม สมมติฐานดังกล่าว ก็ถูกท้าทายในแวดวงจิตวิทยาเอง ซึ่งนักจิตวิทยาบางคนโต้แย้งว่า พลังขับเคลื่อนความแน่นอน อันที่

จริง ไม่ได้ก่อให้เกิดประสบการณ์ด้านอารมณ์ที่เป็นบวกเสมอไปต่อเหตุการณ์ที่เป็นบวก หากแต่ความไม่แน่นอนต่อเหตุการณ์เชิงบวกต่างหากที่อาจขยายประสบการณ์เชิงบวกของอารมณ์ออกไปได้ (Wilson et al. 2005 อ้างใน Wakeham 2015, 217)

แนวทางที่สาม เป็นแนวทางที่มีจุดเน้นที่การตัดสินใจ หรือที่สมิธสันเรียกว่า แนวทางแบบนักเศรษฐศาสตร์เชิงสถิติแบบสัญชาตญาณ (Intuitive statistician-economist) ซึ่งมาจากแขนงของจิตวิทยาที่พัฒนาตัวแบบการประมวลผลของการรับรู้ แนวทางดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการแสวงหาเกณฑ์ทางเหตุผลในการตัดสินใจตัวเลือก และมีอิทธิพลต่องานนอกสายจิตวิทยา เช่น การศึกษาการจัดองค์กร เศรษฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม งานของคาร์เนแมน และทเวอร์สกี (Kahneman and Tversky 1982) เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนอันหนึ่งของอิทธิพลของจิตวิทยาที่มีต่อเศรษฐศาสตร์ สมิธสันเห็นว่างานจิตวิทยาในแนวทางดังกล่าวมีจุดเน้นที่คล้ายคลึงกับวิธีคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่มองความไม่แน่นอนเช่นเดียวกับความน่าจะเป็นหรือความเสี่ยงที่สามารถสร้างตัวแบบขึ้นมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์การตัดสินใจ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการจำแนกให้เห็นถึงอคติในการรับรู้ และเครื่องมือที่ผู้คนใช้ในการตัดสินใจเมื่อต้องเผชิญกับความไม่แน่นอน (Smithson 2009, Wakeham 2015)

ข้อถกเถียงในสังคมวิทยาความเสี่ยงและความไม่แน่นอน

สังคมวิทยาความเสี่ยงและความไม่แน่นอน ถือเป็นหนึ่งในแนวทางสำคัญของสังคมวิทยานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อเสนอเชิงแนวคิดว่าด้วย “สังคมเสี่ยง” (risk society) ของอุริค เบ็ค (Beck 1992) แนวทางการศึกษาความเสี่ยงและความไม่แน่นอนผ่านมิติทางวัฒนธรรมของแมรี ดักลาส (Douglas 1992) การปกครองชีวญาณของความเสี่ยง (Dean 1999) ทฤษฎีระบบของลูห์แมนน์ (Luhmann 1993) และทฤษฎีความเสี่ยงโดยสมิธครีจ หรือ Edgework ของ

ลิงก์ (Lyng 2005) ทั้งนี้แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ มิได้ให้ความสนใจและความไม่แน่นอนไปในทิศทางเดียวกัน หากแต่สร้างข้อถกเถียงที่สำคัญหลายประการด้วยกัน (Zinn 2009)

แนวคิดที่ว่าด้วยสังคมเสี่ยงของเบ็คนั้น เชื่อมโยงความเสี่ยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมทันสมัย โดยเสนอว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่และความเสี่ยงอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมทันสมัยอย่างมีนัยสำคัญ (Beck 1992) วิธีคิดของเบ็ควางอยู่บนทั้งแนวทางแบบสำนึกนิยมและประกอบสร้างนิยม โดยเห็นว่าความเสี่ยงเป็นทั้งปรากฏการณ์ที่เป็นจริง และเป็นทั้งสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสถาบันทางสังคม แต่แนวคิดของเบ็คก็ถูกท้าทายโดยแนวทางอื่น เช่น แนวทางวัฒนธรรมของดักลาส ซึ่งเห็นว่าความกังวลต่อความเสี่ยงของสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มสูงขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการทวีอิทธิพลของระบบคุณค่าของปัจเจกบุคคล (Douglas 1992) ในขณะเดียวกันแนวคิดการปกครองชีวญาณ (governmentality) ซึ่งนำมาจากฟูโกต์ ก็เห็นว่าสังคมแห่งการปกครองแบบใหม่ต่างหากที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม มิใช่ความเสี่ยงประเภทใหม่ (Dean 1999) ภายใต้แนวคิดดังกล่าว ความเสี่ยงเป็นแนวคิดที่ถูกผลิตขึ้นโดยสังคม ไม่มีโลกภายนอกใดที่ผลักดันให้สังคมทำการตอบสนองต่อความเสี่ยง ในทางตรงกันข้าม ความเสี่ยงถูกมองว่าเป็นวิถีทางเฉพาะในการสร้างและควบคุมประชากรเพื่อการปกครองสังคม ส่วนทฤษฎีระบบนั้นมองการขยายตัวของการสื่อสารเกี่ยวกับความเสี่ยงในแง่ที่เป็นผลมาจากการแยกความแตกต่างทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการมองหาและต่อรองเกี่ยวกับผู้ที่รับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในสังคม (Luhmann 1993)

ความแตกต่างของแนวทางต่าง ๆ ในสังคมวิทยาว่าด้วยความเสี่ยงสะท้อนความต่างในเชิงญาณทัศน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของสังคมกับความเสี่ยง แนวคิดที่ว่าด้วยวัฒนธรรมในการวิเคราะห์ความเสี่ยงของดักลาส (Douglas 1990)

มีสมมติฐานว่าความเสี่ยงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่ถูกทำให้เป็นการเมืองโดยกระบวนการทางสังคม ซึ่งกลุ่มทางสังคมนั้นเป็นผู้เลือกกว่าเหตุการณ์ใดจึงจะนับว่าเป็นความเสี่ยง แนวทางดังกล่าวถูกวิจารณ์ว่ามีข้อจำกัดในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นจากตัวความเสี่ยงใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การต่อต้านนิวเคลียร์ก็จะถูกอธิบายว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบคุณค่าทางสังคมของปัจเจกชนนิยมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม มากกว่าที่จะเป็นผลมาจากหายนะภัยที่เกิดจากตัวเทคโนโลยีชนิดใหม่ (Zinn 2009, 4) ขณะเดียวกันทฤษฎีระบบซึ่งอธิบายความเสี่ยงในฐานะที่เป็นหนทางในการที่สังคมสื่อสารถึงตัวของสังคมเอง (Luhmann 1992) ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการสร้างความทันสมัยที่ได้เปลี่ยนวิถีทางที่สังคมอธิบายถึงอนาคต กล่าวคือ อนาคตไม่ใช่เรื่องของชะตากรรมอีกต่อไป หากแต่เป็นเรื่องการตัดสินใจ ในมุมมองดังกล่าว ความขัดแย้งของสังคมเสี่ยงเป็นผลมาจากความพยายามของระบบย่อยของสังคมในการหันเหความรับผิดชอบออกไปยังปริณิณทลทางสังคมอื่นเพื่อผลอันพึงประสงค์ ส่วนแนวคิดที่ว่าด้วยความเสี่ยงของเบ็คนั้น ให้ความสำคัญต่อความเสี่ยงใหม่ ๆ ที่มีต่อการประกอบสร้างของสังคม โดยอ้างอิงแนวคิดของลาตูร์ (Latour 1993) และฮาราเวย์ (Haraway 1991) ในการตั้งคำถามต่อการจำแนกระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม หรือความจริงกับสังคมประกอบสร้าง ว่าเป็นสิ่งที่ประกอบขึ้นจากความทันสมัย อย่างไรก็ตาม แนวคิดของเบ็ค ก็ถูกวิพากษ์ว่าละเลยผลกระทบของความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโครงสร้าง และความเหลื่อมล้ำทางสังคมวัฒนธรรมที่ผู้คนที่มีมาจากสถานะที่แตกต่างกัน ต่างต้องเผชิญกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่ต่างกัน (Zinne 2009, 5)

แนวทางการศึกษาความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่ผ่านมาของสังคมวิทยานั้นถูกวิจารณ์ว่าละเลยมิติของความแตกต่างเชิงสังคมวัฒนธรรม และสังคมโครงสร้างในการกระจายความเสี่ยง และในการรับรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงของผู้คน ซึ่งได้นำไปสู่การพยายามผนวกเอาแนวคิดของ

นักสังคมวิทยาอื่น ๆ เช่น บัวร์ดิเยอ มาใช้อธิบายการผลิตซ้ำทางสังคม และวัฒนธรรมของความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่มีต่อความเสี่ยง (Bourdieu 1984) ตลอดจนการทำความเข้าใจภาวะความทันสมัยที่มีได้มีตัวแบบเดียว หากแต่มีความหลากหลาย และให้ความสำคัญต่อเงื่อนไขของการจัดการความเสี่ยงและความไม่แน่นอนในระนาบต่าง ๆ เช่น ระดับชาติ ระดับโลก และข้ามชาติ

แนวทางที่แตกต่างกันในการอธิบายความเสี่ยงและความไม่แน่นอน ไม่ได้เพียงสะท้อนความต่างในเชิงญาณทัศน์ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนเท่านั้น หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ที่ต่างกันเกี่ยวกับความเสี่ยงอีกด้วย ทั้งนี้ อาจจำแนกมโนทัศน์ที่ต่างกันนี้ ออกได้เป็นสามลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ความเสี่ยงในฐานะที่เป็นการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผล ความเสี่ยงในฐานะที่เป็นการคิดคำนวณความน่าจะเป็นเชิงสถิติ และความเสี่ยงในฐานะที่เป็นโลกทัศน์สมัยใหม่ (Zinn 2009, 6)แน่นอนที่ว่า มโนทัศน์ทั้งสามนี้ ต่างก็ถูกวิพากษ์และท้าทายด้วยแง่มุมต่างๆ แนวคิดว่าการตัดสินใจที่เป็นเหตุเป็นผลนั้น ถูกมองว่ามีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจการตัดสินใจของมนุษย์ ที่มีได้จำกัดอยู่แต่ในเพียงความเป็นเหตุผลเท่านั้น หากยังมาจากความเชื่อใจ สหัชญาณ และอารมณ์ ทั้งนี้ ไม่เพียงที่ความเชื่อใจจะมีทั้งมิติที่เป็นเหตุผล หรือก่อนเหตุผลที่เป็นสิ่งเชื่อมภาวะของการขาดซึ่งความรู้ (ในการตัดสินใจ) เท่านั้น สหัชญาณยังเป็นเครื่องมือเชิงประสบการณ์ที่มนุษย์ใช้ในการจัดการกับความไม่แน่นอนหรือสถานการณ์อันซับซ้อนอยู่ตลอดเวลา ปัญหาของแนวคิดการตัดสินใจอย่างเป็นเหตุเป็นผลยังได้แก่การที่แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การให้ความสำคัญและความไว้วางใจต่อความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ในขณะที่เบียดขับความรู้ของคนสามัญธรรมดา ซึ่งนำไปสู่การสร้างความรู้ไม่เท่าเทียมในเชิงความรู้ขึ้น การเมืองของความรู้ดังกล่าว ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอในโครงการขนาดใหญ่โดยรัฐที่สร้างผลกระทบเชิงสิ่งแวดล้อมต่อชุมชน

ที่ซึ่งความรู้ของเหล่าผู้เชี่ยวชาญมักถูกนำมาใช้อ้างอิงในการจัดการกับความเสี่ยง ในขณะที่ความรู้ของชาวบ้านมักถูกทำให้ไร้ซึ่งสถานะ และดังนั้น จึงขาดความมีเหตุผลที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจ

มโนทัศน์ว่าด้วยความเสี่ยงในฐานะสิ่งที่คิดคำนวณเชิงสถิติและความน่าจะเป็นได้นั้น เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่เป็นรากฐานของการพัฒนาโลกสมัยใหม่ ที่ทำให้โลกที่เคยเต็มไปด้วยเงื่อนไขที่จัดการไม่ได้ กลายเป็นสิ่งที่คิดคำนวณได้ ซึ่งแน่นอน มโนทัศน์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญของวิทยาศาสตร์ และอุตสาหกรรมในโลกปัจจุบัน (Zinn 2009, 8) แต่เทคโนโลยีดังกล่าว ก็ถูกทำลายด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีเอง เพราะยิ่งพัฒนาการคำนวณและตัวแบบที่ซับซ้อนมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งผลิตสร้างอนาคตอันไม่แน่นอนเพิ่มมากขึ้นที่รอให้ถูกจัดการ มิหนำซ้ำไม่เพียงไม่มีเทคโนโลยีใดที่มีความสมบูรณ์แบบในความแม่นยำ หากแต่ความไม่สมบูรณ์ของเทคโนโลยีก็เป็นตัวสร้างความไม่แน่นอนชนิดใหม่ขึ้นอยู่ตลอดเวลา

ทั้งมโนทัศน์ว่าด้วยการตัดสินใจที่เป็นเหตุเป็นผล และมโนทัศน์ว่าด้วยการคำนวณความน่าจะเป็นเชิงสถิติ ต่างก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของโลกทัศน์สมัยใหม่ตามทัศนะของแม็กซ์ เวเบอร์ ทั้งนี้ การสร้างความเป็นเหตุเป็นผลและการตัดสินใจเหตุผลนั้น ไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น หากแต่ยังเป็นความเชื่อในตัวของตนเอง (Zinn 2009, 10) แต่ดังที่ทราบกันดี ความเป็นเหตุเป็นผลนั้น ไม่เคยดำรงอยู่อย่างโดด ๆ ในมนุษย์ โดยเฉพาะในการเผชิญกับความไม่แน่นอน การคำนวณเชิงคณิตศาสตร์ไม่เคยเป็นที่พึ่งเดียวในการตัดสินใจของมนุษย์ ความจริงในข้อนี้ได้ทำลายเส้นแบ่งระหว่างเหตุผลและความรู้สึกในฐานะที่เป็นคุณลักษณะของสังคมสมัยใหม่ ในสังคมทันสมัยยุคปลาย ไม่เพียงเส้นแบ่งระหว่างเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึกจะพร่าเลือนเท่านั้น หากแต่การทำทลายยังเกิดขึ้นจากการตั้งคำถามในความไว้วางใจต่อความทันสมัยและความรู้ที่ถูกอ้างในนามของความทันสมัยที่เกิดขึ้นในหมู่พลเมืองอีกด้วย (Giddens 1994) การเกิดขึ้นของขบวนการ

สิ่งแวดล้อมทั่วโลกเป็นตัวอย่างของการสะท้อนย้อนคิดและการตั้งคำถามต่อความทันสมัยในยุคปลายดังกล่าว ไม่เพียงแต่เท่านั้น การกลับมาของความเชื่อและศาสนาที่ได้เชื่อมโยงความเสี่ยง ความไม่แน่นอน เข้ากับศรัทธาอย่างแนบแน่น ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัยที่ทำนายไม่เพียงมโนทัศน์ว่าด้วยความเสี่ยงที่อยู่ภายใต้ตัวแบบทางเศรษฐศาสตร์และจิตวิทยาเข้ามาช้านาน หากแต่ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อศาสนาและความเชื่อที่มักถูกจัดวางให้อยู่นอกสังคมทันสมัยอีกด้วย

“ฝ่าภาวะความไม่แน่นอน: การดำรงอยู่ในห้วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย” ซึ่งเป็นหัวข้อสำคัญของวารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยภายใต้ชื่อเดียวกัน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.) ภายใต้ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส) โดยมีบรรณาธิการประจำฉบับ เป็นหัวหน้าโครงการฯ บทความที่ปรากฏอยู่ในวารสารฉบับนี้ ยกเว้นบทความเรื่อง “การเคลื่อนย้ายและความสัมพันธ์ในเมือง: กรณีศึกษาธัญญ์โดยสารประจำทางในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล” โดย ฌปภัช สิริเกษมชัย ล้วนพัฒนาขึ้นจากโครงการวิจัยย่อยที่มุ่งตอบคำถามสำคัญที่ว่า ผู้คนในสังคมไทยดำรงอยู่ในภาวะเปลี่ยนผ่านของยุคสมัยแห่งความไม่แน่นอนกันอย่างไร? ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมที่ความไม่แน่นอนได้กลายเป็นส่วนสำคัญเชิงโครงสร้างของสังคม และประสบการณ์ประจำวันของผู้คน การดำรงอยู่ในความไม่แน่นอนในมิติต่าง ๆ ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงญาณวิทยา ในการทำความเข้าใจสังคมที่เปลี่ยนผ่าน และภววิทยาของการดำรงอยู่ในความไม่แน่นอนของสังคมทันสมัยตอนปลายของผู้คนอย่างไร เช่นเดียวกับนักสังคมวิทยาในยุคทันสมัยตอนปลาย บทความในวารสารฉบับนี้ พิจารณาความไม่แน่นอนทั้งในฐานะมโนทัศน์ และทั้งในฐานะประสบการณ์ที่เป็นจริงของผู้คน เป็นเครื่องมือของการปกครองชีวญาณของรัฐและสถาบันทางการ

ต่าง ๆ ทั้งยังเป็นการประกอบสร้างทางสังคม ที่มีได้สติดูอยู่กับที่ หากแต่เต็มไปด้วยพลวัตของการเปลี่ยนแปลงและการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา การให้ความสำคัญต่อความไม่แน่นอนทั้งในแง่สิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้น และภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเชิงกายภาพ และการเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนของผู้คนภายใต้ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ไม่เพียงช่วยเพิ่มมิติความสัมพันธ์ทางอำนาจในการวิเคราะห์ภาวะความไม่แน่นอนซึ่งเป็นมิติที่ขาดหายไปในมโนทัศน์ว่าด้วยความไม่แน่นอนที่ผ่านมาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการผลักดันมุมมองที่มีต่อความไม่แน่นอน ให้ออกจากกับดักของคู่ตรงข้ามระหว่างความแน่นอนและความไม่แน่นอน ที่ซึ่งความไม่แน่นอน มักถูกจำกัดอยู่ภายใต้ความหมายที่เป็นลบ หรือเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางความสามารถและการตัดสินใจของมนุษย์ในสังคม บทความทั้ง 5 ชิ้น ที่แม้จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างความไม่แน่นอนและผู้คนในสังคมในบริบทที่แตกต่างกันทางการเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และศาสนา แต่ต่างก็มีจุดร่วม ในการชี้ให้เห็นถึงการแทรกซึมของความไม่แน่นอนที่เข้าไปยังชีวิตของผู้คน ที่ซึ่งความไม่แน่นอนไม่ได้เป็นเพียงเงื่อนไขหรือปัจจัยภายนอกของชีวิต หากแต่เป็นส่วนสำคัญที่ลักทอชีวิตของคนในสังคม ในหลายกรณี ความไม่แน่นอนมีความหมายในระดับลึกที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับความปรารถนา ความไฝ่ฝัน และการแสวงหาอิสรภาพในการกำหนดความสัมพันธ์ขึ้นใหม่ ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมทุนนิยมที่ตนดำรงอยู่อีกด้วย

บทความเรื่อง “ดินมาโมโดนแบนกิตไคเค็นแล้ว: ความไม่แน่นอนและตัวตนแบบผู้ประกอบการของแรงงานรับ-ส่งอาหารให้กับบริษัทแพลตฟอร์ม” ของการันยภาส ญ่งยุทธ์ นำเอามโนทัศน์ความไม่แน่นอนมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานรับ-ส่งอาหาร หรือที่เรียกกันว่า ไรเดอร์ (rider) กับบริษัทแพลตฟอร์มดิจิทัล ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความรวดเร็วในการให้บริการ

และในการสะสมทุน เทคโนโลยีดังกล่าวได้ทำหน้าที่ทั้งเป็นเครื่องมือในการควบคุมแรงงาน และทั้งกลับกลายเป็นแหล่งที่มาของความไม่แน่นอนที่ไรเดอร์ต้องเรียนรู้ที่จะรับมือในชีวิตการทำงานบนท้องถนน งานรับส่งอาหารภายใต้แพลตฟอร์มดิจิทัลดึงดูดแรงงานจำนวนมากเข้ามาทำงานภายใต้วาทกรรมว่าด้วยความเป็นอิสระ และการเป็นนายของตนเองที่แตกต่างไปจากงานภายใต้บริษัทหรือองค์กรธุรกิจต่าง ๆ ในขณะที่ในระบบการทำงานที่เป็นจริง การสะสมทุนของเศรษฐกิจแพลตฟอร์มนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการผลกระทบความเสี่ยงจากการทำงาน ความไม่มั่นคง และต้นทุนด้านสวัสดิการต่าง ๆ ไปยังไรเดอร์ สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้ว่าวาทกรรมความเป็นอิสระจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการปิดบังความสัมพันธ์เชิงขูดรีดที่เกิดขึ้นภายในเศรษฐกิจแบบแพลตฟอร์ม แต่สำหรับไรเดอร์เองแล้ว การเลือกที่จะออกจากความสัมพันธ์เชิงขูดรีดภายใต้ระบบงานแบบบริษัท เพื่อเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบขูดรีด และการเผชิญกับความไม่แน่นอนในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มนั้น ได้ถูกตีความและให้ความหมายโดยไรเดอร์เองในแง่อิสรภาพ ความท้าทายต่อความเสี่ยง และโอกาสใหม่ที่ตอบสนองต่อความปรารถนาที่มีต่ออนาคต

บทความเรื่อง “เมื่อชีวิตเกษตรกรแขวนอยู่บนเส้นด้าย: การปิดล้อมใหม่และความไม่แน่นอนที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี” โดย กัมปนาท เบ็ญจนาวิ วิเคราะห์กระบวนการปิดล้อมใหม่ในฐานะเครื่องมือของระบบทุนนิยมในการเปลี่ยนที่ดินให้เป็นสินค้า กระบวนการดังกล่าว ใช้กลไกทั้งเศรษฐกิจ ได้แก่การทำให้ที่ดินมีมูลค่าในระบบตลาดผ่านการเร่งรัดออกโฉนดรับรองกรรมสิทธิ์เอกชน และกลไกนอกเศรษฐกิจ ได้แก่การโฆษณา เพื่อเปิดทางให้กับทุนอุตสาหกรรมเข้าใช้ที่ดินเกษตรกรรม และสนับสนุนภาพอนาคตของที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมโดยรัฐ ในการเปลี่ยนความหมายของที่ดิน และผลทำให้ที่ดินในฐานะแหล่งผลิตภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ตลาด กระบวนการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการกว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งยังผลให้ที่ดินจำนวนมากหลุดออกจากมือของเกษตรกรในที่สุด กระบวนการของระบบ

ทุนนิยมภายใต้การสนับสนุนของรัฐได้สร้างความไม่แน่นอนขึ้นในชีวิตเกษตรกรเมื่อที่ดิน ซึ่งเคยเป็นปัจจัยการผลิตที่สร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับชีวิตได้หลุดลอยไปจากชีวิตเกษตรกร ความไม่แน่นอนที่เกิดจากระบวนการปิดล้อมใหม่ในที่ดิน ไม่เพียงกีดกันเกษตรกรในการเข้าถึงที่ดิน เปลี่ยนพวกเขาให้กลายเป็นเกษตรกรเช่าเท่านั้น หากแต่ยังเบียดขับเกษตรกรออกจากการสร้างแผนในการพัฒนาท้องถิ่นของพวกเขา ท้องถิ่นได้กลายเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่พวกเขาไม่มีส่วนร่วมอีกต่อไป ในการรับมือกับความไม่แน่นอนจากการปิดล้อมของระบบทุนนิยมดังกล่าว เกษตรกรบางกลุ่มได้รวมตัวกันเพื่อที่จะกลับไปรื้อฟื้นระบบเกษตรกรรมที่เคยเป็นรากฐานของชีวิต เพื่อยืนยันความสำคัญของเกษตรกรรมในฐานะแหล่งอาหารที่สร้างหลักประกันของความมั่นคงในชีวิต

บทความเรื่อง “รัฐประหารที่แน่นอนกับการจัดการความไม่แน่นอน”: ความท้าทายของความคิดประชานิยมและการเลือกตั้ง” ของชัยพงษ์ สำเนียง ได้นำมิติทางการเมืองมาอธิบายความไม่แน่นอนในประวัติศาสตร์การเมืองไทยในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ความไม่แน่นอนทางการเมืองนั้นเป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากการคั่งงังทางอำนาจระหว่างรัฐอำนาจนิยามกับฝ่ายประชาธิปไตย ในขณะที่รัฐของเครือข่ายชนชั้นนำฝ่ายแรกใช้รัฐประหาร อันเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จเป็นเครื่องมือในการควบคุมและจัดการความไม่แน่นอน การต่อสู้ของฝ่ายประชาธิปไตยไม่ว่าจะผ่านการเมืองบนท้องถนนหรือการเลือกตั้ง ได้บ่อนเซาะอำนาจในการควบคุมความไม่แน่นอน หรือรัฐประหารของฝ่ายเผด็จการตลอดมา การคั่งงังดังกล่าวโดยเฉพาะการเลือกตั้งได้กลายเป็นปริณทลที่เครือข่ายชนชั้นนำไทยไม่เคยสามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และดังนั้น ปริณทลการเลือกตั้งจึงได้กลายเป็นพื้นที่แห่งความไม่แน่นอนที่เครือข่ายชนชั้นนำไทย จำเป็นต้องแสวงหาหนทางในการจัดการควบคุม ควบคุม และผนึกรวมอำนาจให้เป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดอำนาจเบ็ดเสร็จเช่นเดียวกับรัฐประหาร กระบวนการ

ผนิกรอำนาจดังกล่าว รวมถึงการพาตนเองเข้าสู่สนามของการแข่งขันในการเลือกตั้งด้วย อย่างไรก็ตาม ความพยายามในการสืบทอดอำนาจผ่านการเลือกตั้งของเครือข่ายชนชั้นนำดังกล่าว ก็มีได้เป็นไปได้โดยง่าย ความไม่สามารถควบคุมปริมาณผลดังกล่าวได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ได้ทำให้การเลือกตั้งกลายเป็นพื้นที่แห่งการเมืองแห่งความไม่แน่นอนที่เปิดโอกาสต่อการคัดง้างและต่อรองที่สำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย

บทความเรื่อง “การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับเศรษฐกิจแห่งความไม่แน่นอน: ชีวิตทางศาสนาของตัวตนในกระแสเสรีนิยมใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน” โดย ฌีรนุช แผลงภู ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยร่วมสมัยกับความไม่แน่นอนในเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ โดยเสนอให้หันมาพิจารณาโน้ตทัศน์ความไม่แน่นอน มิใช่ในฐานะที่เป็นภาวะการณ์ที่จำกัดหรือเป็นลบ หากแต่เป็นภาวะการณ์ที่ถูกให้ความหมายโดยผู้คนในฐานะที่เป็นโอกาส หรือความไม่แน่นอนที่เป็นไปได้ ที่ช่วยสร้างเสริมอำนาจของจิตใจในการแข่งขันในระบบทุนนิยม และช่วยผลักดันให้ความปรารถนาและจินตนาการต่อการสะสมทุนของผู้คนสามารถบรรลุผลได้ สำหรับชนชั้นกลางผู้แสวงหาหนทางไปสู่ความร่ำรวยทางเศรษฐกิจอันเป็นกลุ่มเป้าหมายของงานศึกษาชิ้นนี้ การเผชิญหน้ากับสังคมแบบเสรีนิยมใหม่ ในสนามการแข่งขันที่เข้มข้นที่เต็มไปด้วยความเสี่ยงและความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจสนามดังกล่าว กลับเต็มไปด้วยโอกาสที่กระตุ้นให้ไฝฝืนถึงรายได้และผลกำไรที่เป็นไปได้ ในแง่นี้ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมิใช่การนำเอาความเชื่อและศรัทธามาใช้เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตที่เป็นอยู่ หากแต่เป็นปฏิบัติการแห่งการเดิมพันกับความไม่แน่นอนด้วยโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ที่ซึ่งศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนความเป็นไปได้ของโอกาสในอนาคตนั้น ๆ

บทความเรื่อง “การเมืองเรื่องจุดความร้อน กับความไม่แน่นอนเชิงพื้นที่และเวลาของระบบ “ไฟดี” (FireD): กรณีศึกษาการจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2565” โดยชยา วรธนะภุติ วิเคราะห์การเมืองของการจัดการไฟป่าและหมอกควันกับความพยายามในการจัดการ

และควบคุมความไม่แน่นอนในหลายระนาบ ทั้งความไม่แน่นอนที่มาจากบริบททางกายภาพสิ่งแวดล้อมของภูมิอากาศ และความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นจากระบบการบริหารจัดการไฟของราชการผ่านเทคโนโลยีแสดงจุดความร้อนและระบบจองการเผา ตลอดจนความพยายามยักยักความไม่แน่นอนด้วยกลวิธีต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น บทความได้ชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าการจัดการไฟป่าและหมอกควันในจังหวัดเชียงใหม่จะปรับเปลี่ยนแนวทางจากการห้ามเผาเชื้อเพลิงโดยเด็ดขาด มาสู่การสร้างความมีส่วนร่วมกับประชาชนที่เปิดให้เกษตรกรและหน่วยงานรัฐท้องถิ่นร่วมกันจัดการเชื้อเพลิงด้วยตนเอง ภายใต้ระบบการจองเผาที่เรียกว่าไฟดี แต่ระบบดังกล่าวก็ยังไม่สามารถสร้างหลักประกันในความแน่นอนที่ตอบสนองต่อทั้งเป้าประสงค์ในการควบคุมหมอกควัน และการใช้ประโยชน์จากไฟของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ทั้งนี้การที่การจัดการไฟป่าและหมอกควันถูกลดรูปลงเป็นการควบคุมกำกับ “จุดความร้อน” ผ่านเทคโนโลยีดาวเทียมและการสร้างเส้นแบ่งเชิงอาณาเขตภายใต้ระบบการบริหารแบบราชการ ได้ทำให้การพยายามควบคุมความไม่แน่นอนกลายเป็นปริณิณทลทางการเมืองของการต่อรองและการยักยักถ่ายเทความไม่แน่นอนขึ้นในระดับท้องถิ่น

บทความสุดท้ายของวารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้ เรื่อง “การเคลื่อนย้ายและความสัมพันธ์ในเมือง: กรณีศึกษารถตู้โดยสารประจำทางในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล” โดย ณภัช สิริเกษมชัย ศึกษาวัฒนธรรม การเดินทางของผู้คนในเขตชานเมืองเข้าสู่เมืองกรุงเทพฯ ผ่านรถตู้โดยสารประจำทาง บทความได้ชี้ให้เห็นว่าในท่ามกลางปัญหาข้อจำกัดของการคมนาคมขนส่งระหว่างชานเมืองและเมืองหลวง และบริการขนส่งสาธารณะที่มีอยู่ซึ่งสร้างความยากลำบากให้กับ การเคลื่อนย้ายของผู้คนในเขตชานเมืองเข้าทำงานในเมือง รถตู้โดยสารได้เข้ามาทำหน้าที่ฝ่าและตัดข้ามข้อจำกัดทางกายภาพดังกล่าว ด้วยการสร้างเส้นทางที่ชอกชอนไปยังพื้นที่ต่าง ๆ และดังนั้นจึงเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการเคลื่อนย้ายให้กับผู้เดินทาง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ระบบขนส่งสาธารณะหลักไม่สามารถทำได้ ความยืดหยุ่นและรวดเร็วของรถตู้โดยสาร ในฐานะรูปแบบขนส่งทางเลือดยังเกิดจากความ

สัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างผู้โดยสารกับคนขับรถ การไม่ถูกกำหนดโดยตารางเวลาเดินทางที่ตายตัว และการต่อรองจุดหมายปลายทางระหว่างผู้โดยสารกับคนขับรถ ได้ทำให้ระบบขนส่งชนิดนี้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คนที่ชีวิตการทำงานหลักอยู่ภายในเมืองหลวง และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างหลักประกันความแน่นอนให้กับผู้คนในท่ามกลางชีวิตการเดินทางในเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนจากระบบขนส่งสาธารณะที่เป็นอยู่

วารสารสังคมศาสตร์ ฉบับนี้ ปิดท้ายด้วยบทปริทัศน์หนังสือเรื่อง *The Senses of Touch: Haptics, Affects and Technologies* (2007) ประพันธ์โดย Mark Paterson และปริทัศน์โดย ฉัตรชัย ศิริวิทย์รัตน์ บทความได้ประมวลสาระสำคัญของผัสสะการสัมผัส (touch) ที่ถูกละทิ้งไปในประวัติศาสตร์การทำความเข้าใจโลกและมนุษย์โดยผัสสะของมนุษย์ผ่านการครองอำนาจของผัสสะการมองเห็น (visual primacy) ที่ถูกทำให้เป็นผัสสะหลักเหนือผัสสะอื่นในโลกตะวันตกนับแต่คริสต์ศักราชที่ 18 เป็นต้นมา การย้อนกลับไปทำความเข้าใจกับผัสสะที่ถูกหลงลืมและเบียดขับออกไปจากมนุษย์ ไม่เพียงเป็นการเดินทางกลับไปสู่การทำความเข้าใจมนุษย์และการรับรู้ของมนุษย์เสียใหม่ หากแต่ยังเป็นการสะท้อนย้อนคิดต่อการรับรู้โลกผ่านผัสสะต่าง ๆ ของมนุษย์อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Beck, Ulrich. 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Berger, Charles R., and Richard J. Calabrese. 1975. "Some Explorations in Initial Interaction and Beyond: Toward a Developmental Theory of Interpersonal Communication." *Human Communication Research* 1(2): 99–112.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated by Richard Nice. Massachusetts: Harvard University Press.
- Dean, Mitchell. 1999. *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Douglas, Mary. 1990. "'Risk as a Forensic Resource'." *Daedalus* 119(4): 1–16.
- Douglas, Mary. 1992. *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London and New York: Routledge.
- Douglas, Mary, and Arron Wildavsky. 1982. *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers*. Berkeley: University of California Press.
- Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. California: Stanford University Press.
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. 1979. "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk." *Econometrica* 47(2): 263–91.

- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. 1982. *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*. New York: Cambridge University Press.
- Keynes, John Maynard. 1921. *A Treatise on Probability*. London: Macmillan.
- Knight, Frank H. 1921. *Risk, Uncertainty and Profit*. Illinois: University of Chicago Press.
- Latour, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge and Massachusetts: Harvard University Press.
- Luhmann, Niklas. 1993. *Risk: A Sociological Theory*. New York: A. de Gruyter.
- Lyng, Stephen. 2005. *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. New York and London: Routledge.
- Packard, Mark D., Per L. Bylund, and Brent B. Clark. 2021. “Keynes and Knight on Uncertainty: Peas in a Pod or Chalk and Cheese?.” *Cambridge Journal of Economics* 45(5): 1099–125.
- Quiggin, John. 2009. “Economists and Uncertainty.” In *Uncertainty and Risk: Multidisciplinary Perspectives*, edited by Gabriel Bammer and Michael Smithson, 195-204. Virginia: Earthscan.
- Rokeach, Milton. 1960. *The Open and Closed Mind*. New York: Basic Books.
- Schulz, Manuel, and Jens O. Zinn. 2023. “Rationales of Risk and Uncertainty and Their Epistemological Foundation by New Phenomenology.” *Journal of Risk Research*. <https://doi.org/10.1080/13669877.2022.2162105>.

- Smithson, Michael. 2009. "Psychology's Ambivalent View of Uncertainty". In *Uncertainty and Risk: Multidisciplinary Perspectives*, edited by Gabriele Bammer and Michael Smithson. Virginia: Earthscan.
- von Neumann, John, and Oskar Morgenstern. 1944. *Theory of Games and Economic Behavior*. New Jersey : Princeton University Press.
- Wakeham, Joshua. 2015. "Uncertainty: History of the Concept." *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, (24): 716-21. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.03175-5>.
- Wilson, Timothy D., David B. Centerbar, Deborah A. Kerner, and Daniel T. Gilbert. 2005. "The Pleasures of Uncertainty: Prolonging Positive Moods in Ways People Do Not Anticipate. *Journal of Personal and Social Psychology* 88(1): 5–21.
- Zinn, Jens O. 2009. "The Sociology of Risk and Uncertainty-Current State and Perspectives." https://www.researchgate.net/publication/228482368_The_sociology_of_risk_and_uncertainty_Current_state_and_perspectives.